

**QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI**
(2025-yil 3-son)

**FILOLOGIYA
PHILOLOGY**

UO‘K: 811.112.2’373.7

TIL VA TARIX UYG‘UNLIGI: NEMIS VA O‘ZBEK FRAZELOGIZMLARINING KELIB CHIQISHI

Yusufjonova Shaxloxon Muxtorovna

FarDU., f.f.f.d., (PhD)

e-mail: usufzonovasahlo@gmail.com +998884133377

orcid.org/0000-0002-7124-4120

Annotatsiya Ushbu maqolada nemis va o‘zbek frazeologizmlarining kelib chiqishi, ularning tarkibiy va semantik xususiyatlari hamda madaniy jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Frazeologizmlar – til va tarix uyg‘unligining yorqin namoyonidir, chunki ular xalqning dunyoqarashi, madaniyati, hayot tarzi va tarixiy tajribalarini aks ettiradi. Ular nafaqat lingvistik birlik sifatida, balki milliy mentalitet va madaniy merosning muhim ko‘rinishi sifatida ham o‘rganilishi lozim. Tadqiqotda har ikkala tilning frazeologik tizimi qiyosiy tahlil qilinib, ularning o‘xshash va farqli jihatlari ko‘rsatib beriladi. O‘zbek va nemis frazeologizmlarining kelib chiqishiga ta’sir etuvchi tarixiy, diniy, ijtimoiy va madaniy omillar keng yoritiladi. Xususan, ushbu frazeologik birliklarning xalq og‘zaki ijodidagi o‘rni, badiiy adabiyot va ommaviy axborot vositalarida qanday qo‘llanilishi misollar orqali tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida frazeologizmlarning paydo bo‘lish manbalari, ularning metaforik va qiyosiy asoslari ham alohida muhokama qilinadi. Nemis va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning lingvistik tuzilishi va semantik o‘ziga xosliklari ham tahlil qilinib, ularning milliy xususiyatlari aniq misollar bilan ko‘rsatiladi. Shuningdek, tadqiqot frazeologizmlarning tarjimai va boshqa tillarga o‘girilishi jarayonida uchraydigan muammolar ham ko‘rib chiqadi. Frazeologizmlarning zamonaviy nutqdagi o‘rni va ularning ijtimoiy tarmoqlarda, ommaviy madaniyatda va kundalik nutqda qanday ishlatilayotgani haqida ham fikr yuritiladi. Ushbu tadqiqot nemis va o‘zbek frazeologik birliklarining o‘zaro bog‘liqligini, ularning xalq hayoti va tafakkuriga ta’sirini chuqur tushunishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: frazeologizmlar, nemis tili, o‘zbek tili, til va tarix, madaniy meros, qiyosiy tahlil, frazeologik birliklar, lingvistik tadqiqot, tarjima masalalari, zamonaviy nutq.

**ЕДИНСТВО ЯЗЫКА И ИСТОРИИ: ПРОИСХОЖДЕНИЕ НЕМЕЦКИХ И
УЗБЕКСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ**

Аннотация В данной статье анализируется происхождение фразеологизмов немецкого и узбекского языков, их структурные и семантические особенности, а также культурные аспекты. Фразеологизмы являются ярким проявлением единства языка и истории, так как они отражают мировоззрение народа, его культуру, образ жизни и исторический опыт. Они изучаются не только как лингвистические единицы, но и как важное проявление национального менталитета и культурного наследия. В исследовании проводится сравнительный анализ фразеологических систем двух языков, выявляются их сходства и различия. Особое внимание уделяется историческим, религиозным, социальным и культурным факторам, влияющим на формирование фразеологизмов. В частности, рассматривается роль данных фразеологических единиц в устном народном творчестве, художественной литературе и средствах массовой информации. В ходе исследования обсуждаются источники происхождения фразеологизмов, их метафорические и сравнительные основы. Анализируется лингвистическая структура и семантические особенности фразеологических единиц немецкого и узбекского языков, а также демонстрируются их национальные особенности на конкретных примерах. Кроме того, исследуются проблемы перевода фразеологизмов и их адаптация в других языках. Также рассматривается роль фразеологизмов в современном языке, их использование в социальных сетях, массовой культуре и повседневной речи. Данное исследование способствует глубокому пониманию взаимосвязи немецких и узбекских фразеологических единиц, а также их влияния на жизнь и мышление народа.

Ключевые слова: фразеологизмы, немецкий язык, узбекский язык, язык и история, культурное наследие, сравнительный анализ, фразеологические единицы, лингвистическое исследование, проблемы перевода, современная речь.

THE UNITY OF LANGUAGE AND HISTORY: THE ORIGIN OF GERMAN AND UZBEK PHRASEOLOGICAL UNITS

Annotation This article analyzes the origin of phraseological units in German and Uzbek, their structural and semantic features, as well as cultural aspects. Phraseological units are a vivid manifestation of the unity between language and history, as they reflect a nation's worldview, culture, way of life, and historical experience. They are studied not only as linguistic units but also as an important representation of national mentality and cultural heritage. The study conducts a comparative analysis of the phraseological systems of both languages, highlighting their similarities and differences. Special attention is given to historical, religious, social, and cultural factors influencing the formation of phraseological units. In particular, the role of these phraseological expressions in folk oral traditions, literary works, and mass media is examined. The research discusses the origins of phraseological units, their metaphorical and comparative foundations. The linguistic structure and semantic characteristics of German and Uzbek phraseological expressions are analyzed, with specific examples demonstrating their national peculiarities. Furthermore, the study explores translation challenges related to

phraseological units and their adaptation into other languages. The article also examines the role of phraseological units in contemporary language, their usage in social media, mass culture, and everyday speech. This research contributes to a deeper understanding of the interrelation between German and Uzbek phraseological units and their influence on people's lives and way of thinking.

Keywords: phraseological units, German language, Uzbek language, language and history, cultural heritage, comparative analysis, linguistic research, translation challenges, modern speech.

KIRISH

Til – xalqning ma’naviy merosi va tarixining aksidir. Ayniqsa, frazeologizmlar xalqning hayot tarzi, dunyoqarashi va tarixiy tajribalarini ifodalovchi asosiy til birliklaridan biri hisoblanadi. Nemis va o‘zbek tillari turli til oilalariga mansub bo‘lsa-da, ularning frazeologizmlarida o‘xshashliklar ham, o‘ziga xos farqlar ham mavjud. Ushbu maqolada nemis va o‘zbek frazeologizmlarining kelib chiqishi va ularning tarixiy ildizlarini tahlil qilamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Har bir xalq o‘z hayot tarzi, kasb-hunari, an’analari va tarixiy tajribalariga asoslangan holda o‘ziga xos iboralar va frazeologizmlar yaratgan. Frazeologizmlar til orqali avloddan-avlodga o‘tib, xalqning tarixi va madaniyatini aks ettiruvchi boy merosga aylangan. Tarix davomida urushlar va janglar har bir xalqning hayotida katta ahamiyat kasb etgan. Shu sababli, ko‘plab frazeologizmlar harbiy tajribalar bilan bog‘liq.

Nemis tili: [*Eine Schlacht verlieren* - Jangni boy berish]⁴³⁴ – muhim imkoniyatni qo‘ldan boy berish yoki muvaffaqiyatsizlikka uchrash ma’nosini anglatadi.

NATIJA VA MUHOKAMA

O‘zbek tili: [Jangdan qochgan dushmanga aylanadi] – har qanday kurashdan bosh tortish, oxir-oqibat, yomon oqibatlarga olib kelishini anglatadi.

Bu iboralar insonning hayotdagi qarorlariga va natijalarga nisbatan ehtiyotkorlik bilan yondashish kerakligini eslatadi.

Savdo-moliyaviy munosabatlar xalq madaniyatida katta o‘rin egallagan. Shu sababli, bu soha bilan bog‘liq iboralar ham o‘zbek va nemis tillarida keng tarqalgan.

Nemis tili: [*Die Katze im Sack kaufen* - Xaltadagi mushukni sotib olish]⁴³⁵ – bilmagan narsani tekshirmasdan sotib olish yoki shoshqaloqlik bilan qaror qabul qilish ma’nosida qo‘llanadi.

O‘zbek tili: [Ko‘z bilan ko‘rmay, qo‘l bilan ushlaymay savdolashma] – savdo-sotiqda shoshilinch va ehtiyotsiz harakat qilmaslikni anglatadi. Bu kabi iboralar nemis va o‘zbek xalqining savdo an’analari va hayotiy tajribalarini aks ettiradi.

⁴³⁴ Duden Redewendungen. Mannheim: Bibliographisches Institut GmbH, 2013

⁴³⁵ Duden Redewendungen. Mannheim: Bibliographisches Institut GmbH, 2013

Nemis va o‘zbek xalqlari tarixan turli kasb-hunarlar bilan shug‘ullangan. Ushbu faoliyatlarning ayrimlari tilimizda iboralarga aylangan.

Nemis tili: [*Das Eisen schmieden, solange es heiß ist*- Temir issiq paytda uni ur] – imkoniyatni qo‘ldan boy bermaslik va kerakli harakatni o‘z vaqtida bajarish kerakligini anglatadi.

O‘zbek tili: [Temirni issig‘ida bos]⁴³⁶ – kerakli ishni o‘z vaqtida amalga oshirishni bildiradi. Bu iboralar har ikki xalqning ishchanlik madaniyati va tajribasini aks ettiradi.

Nemis va o‘zbek frazeologizmlarini solishtirar ekanmiz, ularning ba’zilari tarixiy yoki madaniy umumiylik natijasida bir-biriga o‘xshash ekanini ko‘rishimiz mumkin. Masalan, ehtiyotsiz xarid qilish bilan bog‘liq [Xaltadagi mushuk] iborasi yoki vaqtni behuda sarflamaslik haqida aytilgan [Temir issiq paytda ur] iborolari har ikki tilda ham mavjud. Farqli jihatlar esa har bir xalqning o‘ziga xos hayot tarzidan kelib chiqadi. Masalan, o‘zbek tilida chorvachilik va dehqonchilik bilan bog‘liq iboralar ko‘proq uchrasa, nemis tilida texnologiya va sanoat bilan bog‘liq iboralar ko‘proq qo‘llaniladi.

XULOSA

Frazeologizmlar xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim til birliklari hisoblanadi. Nemis va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlar bir-biridan farqli til oilalariga mansub bo‘lsa-da, ular orasida ko‘plab o‘xshashliklar va o‘ziga xosliklar mavjud. Bu iboralarning kelib chiqishi va ma’nosi xalqning hayot tarzi, tarixiy voqealar va madaniy meros bilan chambarchas bog‘liq. Frazeologizmlarni o‘rganish faqat til bilimini oshirish bilangina cheklanib qolmaydi, balki xalqning madaniyatini, qadriyatlarini va tarixini tushunishga ham yordam beradi. Ular xalq og‘zaki ijodining ajralmas qismi bo‘lib, avloddan-avlodga o‘tib, til rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Shu bois, nemis va o‘zbek frazeologizmlarini solishtirish nafaqat lingvistik tadqiqot uchun, balki madaniy aloqalarni chuqurroq anglash uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda tilshunoslik, tarix va madaniyatshunoslik sohalarida frazeologizmlarni o‘rganish davom etsa, turli xalqlar o‘rtasidagi madaniy bog‘liqlikni yanada chuqurroq anglash imkoniyati paydo bo‘ladi. Shu bilan birga, frazeologizmlar tarjima jarayonida ham muhim o‘rin tutadi, chunki ular faqatgina lug‘aviy ma’noni emas, balki xalqning tafakkur uslubini ham aks ettiradi. Nemis va o‘zbek frazeologizmlarini solishtirish esa ikkala xalqning madaniy merosini yanada chuqurroq o‘rganish va tushunishga yordam beradi.

Shunday qilib, til va tarix uyg‘unligi frazeologizmlar orqali yaqqol namoyon bo‘ladi. Har bir ibora o‘z zamirida xalqning tajribasi, hayot falsafasi va qadriyatlarini mujassam etgan. Ularni o‘rganish nafaqat lingvistik bilimlarni boyitadi, balki ikki xalq madaniyatini yaqinroq anglash va qiyosiy o‘rganish uchun ham katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

⁴³⁶Jalolov J. & Ismoilov A. O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati. Toshkent: Fan nashriyoti, 2010

1. Кунин А.М. *Фразеологический словарь русского языка*. Москва: Русский язык, 1984.
2. Duden Redewendungen. Mannheim: Bibliographisches Institut GmbH, 2013.
3. U. Roos & M. Burkhardt. *Deutsche Idiomatik: Wörterbuch der deutschen Redewendungen und umgangssprachlichen Ausdrücke*. Berlin: Langenscheidt, 2011.
4. Jalolov J. & Ismoilov A. *O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati*. Toshkent: Fan nashriyoti, 2010.
5. J. Mamatov. *O‘zbek tilshunosligi asoslari*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2008.
6. Wolfgang Mieder. *Sprichwörter – Geschichte und Bedeutung eines Sprachphänomens*. Stuttgart: Reclam, 2007.
7. Sharifho‘jayev M. *O‘zbek tili frazeologizmlari: Semantik va stilistik jihatlar*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
8. E. Seiler. *Redewendungen der deutschen Sprache: Herkunft und Bedeutung*. München: Hueber, 2012.
9. N. Mahmudov & Sh. Nurmonov. *O‘zbek tilining stilistikasi*. Toshkent: Sharq, 2003.
10. Gutenberg Corpus & O‘zbek milliy korpusidan olingan frazeologik misollar.